תנ"ך tenachon

De Profeten, meegelezen met de teksten van Talmoed en Midrasj en met de grote Joodse verklaarders van de Middeleeuwen tot heden

13

Samengesteld door Eli Whitlau in nauwe samenwerking met Rabbijn Yehuda Aschkenasy en met medewerking van drs. Dodo van Uden en dr. Marcus van Loopik

Het Boek van de Twaalf

Het laatste boek van de profeten wordt in de traditie 'Het boek van de twaalf' genoemd. Daarmee wordt gedoeld op de twaalf profeten die profeteerden over een periode van meer dan driehonderd jaar: van de nadagen van het noordrijk Israel tot de terugkeer uit de Babylonische ballingschap en het begin van de periode van de Tweede Tempel. Deze laatste periode duidt men wel aan als de tijd van het 'einde der profetie'.

De geschriften van de twaalf werden al in een vroeg stadium in één boek samengebracht. Ben Sira, die leefde in de tweede eeuw voor het begin van de gewone jaartelling, spreekt al van 'de twaalf profeten – moge hun gebeente van onder hen [= *vanuit hun graf*] bloeien – die Ja'akov hebben genezen en hem door hun geloofsvertrouwen gered' (49:13-14; soms 10 of 12). Volgens de chachamiem (bBava Batra 15a) zijn het de 'Mannen van de Grote Vergadering' geweest die het boek zijn definitieve vorm hebben gegeven. 'De Grote Vergadering' is de naam voor de wijzen, waaronder ook enkele profeten, die na de terugkeer uit de ballingschap de grondslag legden voor de religieuze vernieuwing die in de periode van de Tweede Tempel tot bloei kwam en het rabbijnse Jodendom tot op de huidige dag zijn gezicht gegeven heeft.

De reden waarom de twaalf in één boek werden bijeengebracht verklaart de Talmoed (bBava Batra 14b) uit de vrees dat deze boeken door hun geringe omvang verloren zouden gaan wanneer ze elk opzichzelf zouden blijven staan (Radak). Hiermee is gedeeltelijk ook antwoord gegeven op de vraag waarom met de plaats van het boek (na Jechezkel) inbreuk gemaakt wordt op de chronologie. Immers, Hosjea 'was de eerste van de vier profeten (met Jesjaja, Amos en Micha) die in dezelfde periode profeteerden'. Met zijn veertien hoofdstukken had hij dus eigenlijk voor Jesjaja moeten komen. De reden zou zijn dat zijn profetie geredigeerd werd door Chagai, Zecharja en Malachi. En omdat die de laatste van de profeten waren, werd ook hij tot hen gerekend.

De traditionele volgorde van de twaalf luidt aldus: Hosjea, Joël, Amos, Ovadja, Jona, Micha, Nachoem, Chavakoek, Tsefanja, Chagai, Zecharja en Malachi. Na Hosjea (volgens dezelfde Talmoedplaats 'de grootste van allen') had chronologisch gesproken eigenlijk Amos moeten volgen. Wanneer Joël leefde weten we niet. Wellicht profeteerde hij na de bouw van de Tweede Tempel. Joël 4 (soms 3):20 zou daarop kunnen wijzen. Hij spreekt daar van Jehoeda in de betekenis van heel het volk Israel, en niet meer in de betekenis van

Hosjea - Hosea

NB Hosjea 2:1-25 is in veel vertalingen 1:10-2:22

Overzicht boek

1 De opdracht aan Hosjea 1-3
2 Vermaningen en oproep tot ommekeer 4-13
3 Belofte voor de toekomst 14

NB De volgende passages uit het boek Hosjea werden als haftara besproken in *Tenachon over de Tora*: 2:1-22 in nr 19, p. 301; 12:13-14:9 in nr 7, p. 114.

Inhoud

Het Boek van de Twaalf 193
Het einde van de profetie 194
Hosjea, zijn tijd en zijn boek 194
Struktuur van het boek 194
De opdracht aan Hosjea 195
De laatsten der profeten 195
De diepten van een naam 197
Een verrassende verklaring 198
Een proloog op Hosjea 198
Hoofdstuk 8 199
Ik verwond en Ik genees 200
Veraf en dichtbij 201
Heeft Hosjea zijn volk raden? 202
Psychologie van de afgoderij 202
Omhoogvliedende letters 203
Heilig in liefde 204
De stieren van onze lippen 205
De poëzie van Gods passie 206
Lernen met *Tenachon* 208

B. Folkertsma Stichting voor Talmudica Burgemeester Lambooylaan 18 1217 LD Hilversum Telefoon (035) 21940

het zuidrijk. Waarom werd Joël tussen Hosjea en Amos ingevoegd? Wellicht omdat het slot van Joël (4 [soms 3]:16) als het ware het vertrekpunt biedt voor het begin van Amos (1:2) en overeenkomt met het slot van Amos (vgl. Joël 4:18 met Amos 9:13). Het slot van het eerste deel van Joël, waar sprake is van de zegen over het land en de vruchten van de bomen, die op de ommekeer van het volk volgen zal (2:18v) lijkt op zijn beurt weer op het slot van de profetie waarmee Hosjea eindigt: *Keer terug Israel (-) Zij zullen het koren laten opleven en ze zullen opbloeien als de wijnstok* (14:2v).
Na Amos had chronologisch gesproken Micha moeten volgen, maar nu worden Ovadja en Jona tussengevoegd. Ovadja omdat zijn profetie over Edom aansluit bij de profetie waarmee het boek Amos besluit: *Ik bouw hen zoals in de dagen van de begintijd, opdat ze beërven de rest van Edom* (9:12). Over de tijd waarin Ovadja optrad valt ondanks de vele meningen niets met zekerheid te zeggen.
Jona zou hier zijn ingevoegd omdat hij net als Amos, profeteerde in de tijd van Jerov'am, de zoon van Joasj (2Kon. 14:28). Misschien ook omdat Jona Ninivé, de hoofdstad van Asjoer van de ondergang redde en Micha profeteerde over de ondergang van Asjoer (5:4-5). En wellicht ook omdat de ommekeer en het erbarmen Gods de hoofdthema's van Jona zijn, en ook Micha daarmee eindigt (7:18v).
Na Micha volgen dan Nachoem en Chavakoek, die volgens de overlevering profeteerden in de dagen van Menasjè; en Tsefanja die profeteerde in de tijd van Menasjè's zoon Josjiyahoe.
Het boek besluit met de profeten Chagai, Zecharja en Malachi, die profeteerden in het begin van de periode van de Tweede Tempel, en 'het einde van de profetie' inluiden.
Binnen het 'Boek van de Twaalf' zijn de profetieën dus in hoofdlijn chronologisch geordend. Waar de chronologie onduidelijk is, zoals bij Joël of Ovadja, geven inhoudelijke motieven de doorslag.

Het einde van de profetie
Chagai, Zecharja en Malachi markeren als gezegd 'het einde van de profetie'. Omdat dit bij velen vragen zal oproepen, gaan we er nu vast op in. De reden valt als volgt te begrijpen. In Deut. 18:15 lezen we: *De Eeuwige jullie God zal een profeet doen opstaan in jullie midden* (Deut. 18:15). De traditie maakt daaruit op dat profetie in beginsel alleen in het land Israel kan bestaan (zie bijv. *Mechilta Bo* op Ex. 12:1). De woorden *in jullie midden* zijn echter pas vervuld wanneer het land bevolkt wordt door heel het Joodse volk, of althans de meerderheid. Na de Babylonische ballingschap heeft zich dat tot dusver niet meer voorgedaan. 'Profetie is mogelijk dank zij de geconcentreerde spirituele energie van het gehele Joodse volk; en zo'n concentratie is alleen werkzaam in het land Israel' (A. Kaplan, *Innerspace*, p. 142). Er zal echter een tijd komen wanneer de profetie hersteld wordt. Volgens Rambam (in *Igèret Teman*) is het herstel van de profetie een van de voorwaarden voor de pre-messiaanse tijd. De Masjiach zal immers een koning zijn, en een koning kan alleen door een profeet worden gezalfd. Aan de komst van de Masjiach gaat dan ook de komst van Eliyahoe de profeet vooraf (zie slot Malachi), en dat houdt in dat de profetie dan zal zijn hersteld.
Zie voor een uitgebreidere verklaring p.195.

Hosjea, zijn tijd en zijn boek
De naam Hosjea betekent 'Hij (de Eeuwige) redt'. Van zijn afkomst weten we niet anders dan dat hij de zoon was van Be'eri (1:1). Dat met deze aanduiding kon worden volstaan wijst erop dat Be'eri een bekend man was. Volgens de chachamiem (Wajikra R. 6:6, bMegila 15a) was ook Be'eri een profeet, al profeteerde hij maar twee verzen. Omdat die niet voldoende waren voor een heel boek, zouden ze zijn opgenomen in het boek Jesjaja (nl. 8:19-20).
Hosjea profeteerde in het noordrijk Israel (ook Efrajiem genoemd), en volgens velen kwam hij daar ook vandaan. Zo noemt hij in 7:5 de koning van Israel 'onze koning'. Een andere mening (Toer-Sinaj) wil dat hij uit Jehoeda kwam, maar in het noordrijk moest profeteren om het volk op te roepen zich te onderschikken aan Jehoeda. Vandaar dat in de aanhef van het boek vier koningen uit Jehoeda worden genoemd, en maar één (Jarov'am) uit Israel. We lezen daar immers dat hij profeteerde *in de dagen van Oezia, Jotam, Achaz, Jechizkia, koningen van Jehoeda, en in de dagen van Jarov'am, de zoon van Joasj, koning van Israel*. Het begin van zijn optreden ligt vermoedelijk tegen het einde van de periode van Oezia en van Jarov'am II, die beiden ongeveer tegelijk regeerden. In dezelfde tijd valt in Israel ook het optreden van Amos (Amos 1:1).

Struktuur van het boek
Het boek Hosjea bestaat uit twee hoofddelen. Het eerste (de hoofdstukken 1-3) beschrijft de huwelijkstragiek van de profeet, die het uitgangspunt vormt voor zijn profeteren (zie p. 195f). Het tweede deel (4-14) behelst vermaningen aan Israel en oproepen tot volledige terugkeer naar de Eeuwige en Zijn Tora. Cassuto ziet er deze struktuur in: In 4-11 (behoudens 6) wordt steeds eerst de naam Israel gebruikt, en in 12-14:1 eerst de naam Efrajiem. In 14:2-9 besluit het boek dan met een troostrede die begint met Israel en besluit met Efrajiem. Hoofdstuk 6 verbindt 5 en 7 met het thema 'genezing'.

De opdracht aan Hosjea

1:2v *Het begin van het spreken van de Eeuwige tot Hosjea: De Eeuwige zei tot Hosjea, ga heen, neem je een hoererende vrouw en kinderen van hoererij, want hoererend hoereert het land weg van achter de Eeuwige,* enz.
Aldus de eerste woorden van de Eeuwige tot Hosjea. In 3:1v wordt de opdracht herhaald, nu geformuleerd in de eerste persoon: *En de Eeuwige sprak tot mij: Ga nogmaals en bemin een vrouw, die haar man bemint, maar ontuchtig is.* En zoals er de eerste keer een reden werd gegeven (*want hoererend hoereert het land weg van achter de Eeuwige*) wordt ook nu een reden gegeven: *zoals de Eeuwige de kinderen van Israel bemint, hoewel ze zich tot andere goden wenden.* Maar wat is precies het verband tussen de opdrachten aan Hosjea en de reden die voor de opdrachten wordt gegeven? Wat God ermee wil, is dat Hosjea in zijn eigen hart ervaart wat het betekent iemand te huwen en lief te hebben, die ontrouw is. Want dat is wat God met Zijn geliefde Israel ervaart. De relatie tussen God en Zijn volk wordt voorgesteld als een liefdesrelatie. In de eerste opdracht ligt het accent op de ontrouw van het volk, dat zich daarmee van zijn God verwijdert. In de tweede op de terugkeer van het volk tot de Eeuwige en van de Eeuwige tot Zijn volk. Want ondanks alles blijft God Zijn overspelige geliefde liefhebben. Hij weet dat ze na haar afdwalingen tot Hem zal terugkeren en Zijn nabijheid zoeken zal. Deze gedachte is de basis van Hosjea's profetieën. Tussen beide opdrachten, dus in hoofdstuk 2 (in vertalingen vaak 1:10-2:22!), vat Hosjea het proces samen dat van de ontrouw tot de terugkeer leidt.

Staan we nu nader stil bij de eerste opdracht, in hoofdstuk 1. In het vervolg van de tekst neemt Hosjea zich Gomer, de dochter van Divlajiem tot vrouw. Wanneer ze hem kinderen baart draagt God hem op hun symbolische namen te geven. De eerstgeborene, een zoon, moet hij Jizraeel noemen (letterlijk: 'Hij – de Eeuwige – zal zaaien'), *want nog even en dan zal Ik (-) het koningschap van het huis Israel doen ophouden.* Dit met een verwijzing naar het bloedbad in Jizraeel, waarmee Jehoe het huis van Achav uitroeide (2Kon.10-11); weliswaar had dit de instemming Gods (id.10:30), maar omdat ook Jehoe naderhand tot afgodendienst kwam, werd hem dit aangerekend als het vergieten van onschuldig bloed (aldus Rasji), wat uiteindelijk leidde tot de ondergang van het noordrijk Israel. Op Jizraeel volgt een dochter die Hosjea *Lo Roechama* noemen moet, dwz. 'haar zal geen erbarmen zijn', want niet zal Ik voortgaan Me te erbarmen over het huis Israel; en tenslotte een tweede zoon die hij de naam *Lo Ami* [Niet Mijn volk] geven moet, *want jullie zijn Mijn volk niet, en Ik voor Mij, Ik zal er voor jullie niet zijn.*
Met dit vers eindigt het eerste hoofdstuk in de Hebreeuwse tekst. De passage roept een fundamentele vraag op: Hoe kan God een profeet gebieden een overspelige vrouw te trouwen! En hoe kan Hij een vader bevelen zijn kinderen zulke onheilspellende namen te geven. En hoe kan Hij hem (in 3:1) *gebieden* een vrouw lief te hebben? Dit alles klinkt zo ongerijmd, dat vele verklaarders de hele passage als een gelijkenis willen lezen. Zo schrijft Ibn Ezra: 'Het zij verre dat de Eeuwige hem geboden heeft een ontuchtige vrouw te trouwen, en

De laatsten der profeten
Abravanel (inleiding tot Chagai) gaat uitvoerig in op de vraag waarom na de terugkeer uit de Babylonische ballingschap de profetie in Israel is opgehouden: 'Nadat de maat van hun overtredingen vol was, werden de mensen van Jehoeda uit hun land verbannen. Afgezien van hun zware overtredingen en de ontwijding van de sjabbat, zondigden ze ook door het verwaarlozen van het sjabbatjaar.
De verbanning naar Bavel wilde met name verzoening bewerken voor dit laatste. Na 70 jaar wilde de Eeuwige hen doen terugkeren naar Jerusalem, opdat ze een plaats zouden hebben voor gebed en ommekeer. Daardoor zou de Inwoning Gods weer onder hen kunnen verwijlen en zouden ook hun broeders, de tien stammen die verstrooid waren, verlost kunnen worden, en wel door hun gebed en door de dienst in de [*nieuwe*] Tempel. Zo zegt Jeremia (29:10-14): *Zo spreekt de Eeuwige: pas wanneer vervuld zijn in Bavel zeventig jaren (-) doe Ik jullie Mijn goede Woord gestand door jullie terug te brengen naar deze plaats (-) Dan zullen jullie Mij aanroepen en heengaan en tot Mij bidden, en Ik zal naar jullie luisteren (-) En jullie zullen Mij zoeken en vinden wanneer jullie met heel je hart naar Mij vragen (-) En Ik zal jullie gevangenen doen weerkeren en jullie verzamelen uit alle volken en uit alle plaatsen waarheen Ik jullie heb verdreven (-) en Ik zal jullie terugbrengen tot de plaats waaruit Ik jullie heb weggevoerd.*
Dit alles wijst er op dat de terugkeer uit Bavel geen doel was op zichzelf, maar een voorbereiding op de volledige verlossing. Vandaar *en jullie zullen heengaan en tot Mij bidden*, dwz in de Tempel, die de poort is van de hemel. Dit is geen belofte, maar een gebod! Hij belooft hun dat Hij luisteren zal, en pas dan zal Hij de ballingen uit alle windstreken terugbrengen. Het gaat hier dus niet om de verlossing uit Bavel – want die zal dan achter de rug zijn – maar op de toekomstige, volledige verlossing. Dáárom wilde de Eeuwige dat de Tempel werd herbouwd. Bij de verovering van Bavel door Koresj

kinderen van hoererij te krijgen. De juiste verklaring is dat de profeet dit alles tijdens een droom in een nachtelijk visioen beleefde. Er staat immers (Num.12:6): *wanneer onder jullie een profeet van de Eeuwige is, dan maak Ik Mij hem in het visioen bekend, in de droom spreek Ik met hem.'* Ook volgens Rambam (*Moré*, II, 26) speelt zich het hele hoofdstuk af in een droomgezicht.
Abravanel verzet zich met grote felheid tegen deze verklaring, die de tekst van zijn letterlijke betekenis vervreemdt: 'De verklaarders die in het gebod om *een hoererende vrouw en kinderen van hoererij* te nemen een ontering van de profeet zien, hebben geen enkel argument. God kiest Zijn profeten niet om ze, zoals koningen, tot eer en glorie te verheffen. Ze zijn er om als Zijn gezondenen Zijn volk op de rechte weg te brengen. En daarom gebiedt Hij ze te doen wat nodig is om dit te bereiken, zonder rekening te houden met het belang van de profeet. Waarom zou Hij Zich anders van hen bedienen!' En het is essentieel dat een profeet concrete daden stelt, die het volk zien kan en waar het lering uit kan trekken, 'want dingen die men ziet hebben meer effect op het hart dan dingen die men hoort. Het ging erom het volk af te brengen van de afgodendienst. En terwille van dit hoge doel moest Hosjea bizarre dingen doen, hoe zwaar ze hem ook vielen (-). Juist omdàt de profeet heilig was voor de Eeuwige, nam hij zich een overspelige vrouw, om ze hun eigen overspeligheid te laten voelen tegenover de God die haar gekozen had.' Ook volgens de chachamiem heeft Hosjea daadwerkelijk een ontuchtige vrouw getrouwd, zoals blijkt uit de midrasj die u vindt in de kolom op pag. 198.
Volgens de verklaringen die de tekst letterlijk nemen, is het juist de persoonlijke, geleefde ervaring die Hosjea bracht tot een inzicht in de relatie tussen God en Zijn volk en hem stempelde tot profeet. Rav J.H. Herz (in zijn commentaar op de haftara bij sidra Bemidbar) verwoordt dit proces als volgt: 'Hosjea had een vrouw getrouwd die hem door haar ontrouw diep ongelukkig maakte. Ze verliet hem, kwam van kwaad tot erger, tot ze de slavin-bijvrouw werd van een ander. Hosjea's liefde taande door die ontrouw echter niet. Hij kocht haar terug (3:2), bracht haar weer terug naar zijn huis (3:1), omringde haar met zorg en liefde en gaf haar een nieuwe kans, in de hoop dat haar betere zelf zou ontwaken. Zijn gevoelens voor Gomer leidden tot een diep ingrijpende geestelijke ontdekking: wanneer *hij* een ontrouwe vrouw zo teder en geduldig kon liefhebben, hoeveel te meer zou dit niet gelden voor God, Wiens relatie tot Zijn volk met een huwelijk te vergelijken valt. Ook Israel was in het eigen land zijn God ontrouw geworden, door de afgodische praktijken van Kena'an over te nemen. En wanneer Hosjea er al niet aan wanhoopte dat zijn liefde en geduld Gomers betere ik zouden doen ontwaken, zou dan ook Gods eindeloze erbarmen Zijn zondige partner niet verlossen van het lot dat haar anders wachten zou? De rechtvaardigheid vergde dat Israel voor haar zonden boeten moest. Leed en ballingschap zouden onvermijdelijk zijn. Het leed zou Israel echter reinigen en tot inzicht en ommekeer brengen. Israels koninkrijk kon in scherven vallen, maar Israel zal leven – dank zij de oneindige liefde Gods. Toen de overeenkomst tussen het gedrag van zijn vrouw en dat van Israel tot Hosjea doordrong, besefte hij dat zijn huwelijk met Gomer Gods wil geweest moest zijn. En meer dan dat: zijn keuwaren rond 52 jaren van ballingschap verstreken. De Eeuwige wekte Koresj op de ballingen verlof te geven terug te keren naar Jerusalem. Koresj regeerde echter nauwelijks drie jaar, en in het begin van de regering van Achasjveros werd de bouw van de Tempel 14 jaar gestaakt, tot het tweede jaar van zijn zoon Darius, volgens de overlevering (Wajikra Rabba 13) een zoon van koningin Ester, die op haar instigatie verlof gaf tot het voltooien van de bouw. In de tijd dat de vijanden van Israel de herbouw tegenhielden, en Jehoeda wanhoopte, liet de Eeuwige Chagai, die toen in Jerusalem was, tot de teruggekeerde ballingen profeteren om hen te sterken tot het hervatten van de Tempelbouw. Zo profeteerde Zecharja over datgene wat hen in die dagen door de volken werd aangedaan. Hij onderrichtte de ballingen over de bouw en de betekenis van de Tempel en riep degenen op die niet uit Bavel naar Jerusalem wilden komen. Malachi hekelde de teruggekeerden over hun huwelijk met niet-Joodse vrouwen en profeteerde over de uiteindelijke verlossing. Na Chagai, Zecharja en Malachi waren er geen profeten meer. Ze profeteerden allen voor of tijdens de bouw van de Tempel. Hun profetieën hebben immers daarop betrekking. De mensen van Jehoeda gingen echter voort met overtreden en ze baden niet. Daarom verwijlde de Sjechina niet in hun midden, en herhaalde de Eeuwige niet nogmaals de woorden die al eerder waren gezegd. En daarom kwamen ze ook niet in aanmerking voor de terugkeer van alle ballingen.'
De rol van de profeten wordt nu overgenomen door de chachamiem: 'Toen de Tempel werd verwoest, werd de profetie ontnomen aan de profeten en gegeven aan de chachamiem. (-) En een chacham gaat boven een profeet' (Bava Batra 12a). Het zijn nu de rabbijnen die op grond van Tora en traditie en geleid door Gods Geest, laten zien hoe de geboden elke tijd kunnen doorgloeien.

ze voor deze vrouw was *het begin van Gods spreken tot hem* (1:2). Hij besefte dat het Gods wil was dat hij zich Israels ontrouw zou realiseren via de ontrouw van zijn vrouw, en Gods liefde via zijn trouw aan Gomer. Wanneer hij de gelijkenis van zijn leven vertelt, stelt hij het dan ook voor alsof God hem had opgedragen een vrouw te trouwen die inderdáád trouweloos zou blijken, om via deze gelijkenis de ogen van zijn trouweloze tijdgenoten te openen voor hun ondankbaarheid'. Het is deze tragiek die de wijding van Hosjea bewerkt.
Deze verklaring werpt tevens licht op de tweede opdracht: *Ga nogmaals en bemin een vrouw, die haar man bemint, maar ontuchtig is* (3:1). Het gaat hier dan niet om een tweede vrouw, maar om dezelfde Gomer, die de profeet terugneemt nadat ze hem verlaten heeft. De ogenschijnlijk ongerijmde opdracht een vrouw lief te hebben (het hart laat zich daartoe immers niet dwingen) wordt daarmee begrijpelijk. Hosjea bemint haar nog steeds, maár gaat opnieuw de huwelijksrelatie met haar aan.
De naamgeving aan zijn kinderen moet volgens Cassuto niet in verband worden gebracht met het gedrag van Gomer, die ook in zijn visie pas later tot haar ontrouw kwam. Zoals Jesjaja zijn kinderen bemoedigende namen gaf, zoals Sjear Jasjoev ('de rest zal terugkeren'; Jesj. 7:3) om het volk op te beuren, zo geeft Hosjea ze onheilspellende namen om het volk op de consequenties van hun ontrouw te wijzen. Verschillende situaties vergen verschillende symbolische daden.

Tussen beide opdrachten staat als gezegd hoofdstuk 2 (of in vertalingen vaak 1:10-2:22), waarin Hosjea zich realiseert dat Gods laatste woorden van de eerste opdracht (*jullie zijn Mijn volk niet, en Ik voor Mij, zal er voor jullie niet zijn*) niet Gods láátste woord zijn. Want *eens zal het getal van de kinderen Israels zijn als het zand van de zee (-). Op dezelfde plaats waar tot hen gezegd is: Mijn volk zijn jullie niet, daar zal tot hen worden gezegd: Kinderen van de levende God. Verzameld worden de kinderen van Jehoeda* [vgl. 1:7] en de kinderen van Israel tezamen. Ze stellen zich één hoofd [één koning] *en ze gaan op uit het land* [uit de landen van de ballingschap] *want groot is de dag van Jizraeel* [de dag van het zaaien Gods, maar nu positief, in tegenstelling tot 1:4]. *Zeg tot jullie broeders 'Ami'!* [*Mijn volk!*', vgl. 1:9] *en tot jullie zusters: Roechama!* [*Haar zal erbarmen zijn!* vgl. 1:6]. Maar, gaat de profeet verder, hoe anders is de situatie op dit ogenblik nog! Nu is het volk de Eeuwige ontrouw en bedrijft ze ontucht met haar minnaars, de vreemde goden. Ze zal dan ook nog een zware weg hebben te gaan, van straf, van reiniging en van ommekeer. Pas daarna zal ze de stralende toekomst deelachtig worden. Aan het slot van het hoofdstuk bevestigt de profeet de belofte van het begin. (Vanwege de uiteenlopende vers-tellingen tussen de Hebreeuwse tekst en de vertalingen, hebben we voor de onderdelen van het betoog geen verzen genoemd; de lezer zal ze zelf kunnen vinden.)
Zie voor andere analyses van deze hoofdstukken p. 198.

De diepten van een naam
Wanneer Josef in Gen. 41:52 zijn tweede zoon (die in 48:14 de eerste wordt) de naam Efrajiem geeft, verklaart hij: *want God deed mij vruchtbaar zijn in het land van mijn ellende*. In de naam Efrajiem zit het woord *pri* = vrucht (de *p* en de *f* worden in het Hebr. met dezelfde letter weergegeven). Efrajiem wordt later de naam voor het gebied dat zijn nazaten bij de verovering van het land wordt toegewezen. En bij de profeten gaat het staan voor heel het noordrijk Israel.
Hosjea maakt uitbundig gebruik van de dubbelzinnigheden die schuil gaan in de letters van de naam (de dualisuitgang *ajiem* lijkt die dubbelzinnigheid te suggereren). In 9:16: *Efrajiem zal geen vrucht* (*peri*) *dragen* wordt de betekenis van de naam zowel ontkend als behouden. Maar wanneer 'Efrajiem' zijn heul gaat zoeken bij Asjoer, leest Hosjea (8:9) er *pèrè* = 'wilde ezel' in. In 7:1 vinden we een ander woordspel op de naam: *Als Ik Israels genezer wordt, openbaart zich het falen van Efrajiem*. De beginwoorden *Als Ik Israels genezer wordt* smelten in het Hebr. samen tot het ene woord *keraf'ie*, dat alliteratief 'rijmt' op het laatste woord *Efrajiem*. De naam Efrajiem suggereert heling, maar in plaats van heling te zoeken is Efrajiem vol overspeligen: *mena'afiem*, waarmee opnieuw gespeeld wordt met de letters van de naam (7:4).
Het woord *mena'afiem* roept nu op zijn beurt de associatie op met *nè'èfa* = 'gebakken': *Efrajiem is vol overspeligen* [*mena'afiem*], *als een oven, die brandt zonder bakker* [*ofè*]. (De vertaling *als een oven, verhit door de bakker*, kan ook, maar doet het vervolg minder recht.)
In het slothoofdstuk brengt Hosjea de twee associaties van 'vrucht' en 'genezing' samen: *Ik zal genezen* [*erpa*] *hun afgekeerd zijn* (14:5). *Efrajiem zal bloeien* (*jifrach*, weer een spel met de klinkers van de naam) en God zal zeggen *van Mij uit wordt je vrucht* [*perjecha*] *gevonden* (9). Dan zal de naam gereinigd zijn en met zijn drager tot zijn bestemming zijn gekomen.

Een verrassende verklaring

Het eerste hoofdstuk van Hosjea eindigt met de woorden: *Want jullie zijn niet Mijn volk, en Ik voor Mij, voor jullie zal Ik er niet zijn*. Maar meteen daarop volgt: *En het getal van de kinderen Israels zal zijn als het zand van de zee, dat niet te meten of te tellen is. En het zal zijn: op dezelfde plaats waar tot hen gezegd is: 'Mijn volk zijn jullie niet', daar zal hun gezegd worden: Kinderen van de levende God*. Een dergelijke krasse tegenstelling vraagt *dorsjéni* ('verklaar mij!'). *Sifré Balak* 1 verklaart de tegenstelling met een gelijkenis: 'Een koning was kwaad op zijn vrouw. Hij liet een schrijver halen om een echtscheidingsbrief te komen schrijven. Maar nog voor die er was verzoende hij zich met zijn vrouw. De koning overwoog: nu komt de schrijver voor niets. Daarom zei hij tegen hem: schrijf op dat ik haar bruidsschat verdubbel. En daarom staat er eerst *Want jullie zijn niet Mijn volk*, en meteen daarna: *En het getal van de kinderen Israels zal zijn als het zand van de zee.*'

Rabbi Naftali Tsvi Jehoeda Berlin (naar zijn initialen meestal aangeduid als 'de Natsiv', 1817-1893), de auteur van een beroemd commentaar op de Tora (*Ha'ameek Davar*), gaat in zijn aantekeningen bij de profeten en de geschriften (*Davar Ameek*) op deze midrasj nader in. En daarbij komt hij tot een verrassende verklaring van het verband tussen beide passages: 'In de midrasj schuilt een diepe betekenis. Ook de midrasj uit bPesachiem 87a zinspeelt daar al op [*we citeren hem in de kolom hiernaast*]. Wat uit beide midrasjiem naar voren komt, is dat de Eeuwige Zich al met Israel verzoend had, vóór Hij de drie vervloekingen daadwerkelijk tegenover Hosjea geuit had. En daarom formuleerde Hij ze zodanig, dat ze ook als zegeningen zijn te duiden. Hij verandert zijn woorden niet, maar verklaart ze in het vervolg ten goede. Net zoals de koning uit de midrasj aan zijn aanvankelijke bedoeling een heel andere wending geeft. Ik zal dat nu verklaren. Eerst zegt Hij: *Ik zal de bloedschuld van Jizraeel bezoeken aan Jehoe's huis*. Maar dit is geen vloek voor héél Israel. Alleen de boswichten [*de koningen die zich schuldig maken aan afgodendienst*] zullen erdoor verloren gaan. Daarom staat er *Ik zal een einde maken aan het koninkrijk van het huis van Israel*. In de verklaring van Zijn woorden in 2:2 (vaak 1:11) zegt Hij dan ook: *De kinderen van Jehoeda en de kinderen van Israel scharen zich aaneen en stellen één hoofd over zich aan*. Dan immers is er een einde gekomen aan het koninkrijk van Israel, en zal er alleen het koninkrijk van het huis van David zijn.

En dat is het grote doel waarop we allen hopen. Verder zegt Hij (1:7): *En het zal zijn op die dag, dat Ik Israels boog verbreken zal in het dal van Jizraeel*. In 2:2 (1:11) verklaart Hij dat met de woorden *want groot is de dag van Jizraeel*. Dat wil zeggen: dan hebben ze geen pijl en boog en geen oorlog meer nodig. Want 'die dag' [*de dag van de verlossing*] zal Hij zelf voor hen strijden, zoals de chachamiem zeggen (bNedariem 8b): 'Dan haalt Hij de zon uit haar koker' zet Hij 'op die dag' allen in gloed. En zo ook (2:20, soms 2:17): *Boog en zwaard en oorlogstuig breek Ik weg van de aarde, in veiligheid laat Ik ze wonen*. Verder zegt Hij in 1:6: *niet meer zal Ik voortgaan Me te erbarmen over het huis Israel*. Daaruit blijkt al dat Hij in Zijn woede toch aan Zijn erbarmen dacht. Maar bovendien zegt Hij in Zijn verklaring (2:25;

Een proloog op Hosjea 1:2

De midrasj laat aan Hosjea 1:2 de volgende dialoog tussen God en Hosjea voorafgaan. De midrasj wil er de ogenschijnlijke tegenspraak mee verklaren tussen hoofdstuk 1 en hoofdstuk 2 (in vertalingen vaak beginnend met 1:10). Zie daarvoor de kolom hiernaast.

'De Heilige Hij zij gezegend zei tot Hosjea: Je kinderen [*de kinderen Israels*] hebben gezondigd. Hosjea had daarop moeten antwoorden: Niet mijn kinderen, maar Uw kinderen zijn ze, kinderen van Awraham, Jitschak en Ja'akov. Laat dus Uw erbarmen over hen komen! Maar dat zei hij niet [*dwz hij kwam niet voor zijn volk op*]. In plaats daarvan zei hij: Heer der wereld, heel de wereld is van U. Verruil ze dus voor een ander volk.

De Heilige Hij zij gezegend overwoog: Wat moet ik doen met deze wijze! Ik zeg hem: *Ga, neem je een vrouw*, enz. En daarna zal Ik hem zeggen: Stuur haar weg. Als hij haar weg kan sturen, dan kan Ik ook Israel wegsturen (-). Maar Hosjea zei: Heer der wereld, ik heb kinderen van haar, ik kan haar niet wegsturen en ik kan niet van haar scheiden! De Heilige Hij zij gezegend zei hem: Wanneer jij, wiens vrouw zich schuldig maakt aan overspel, en wiens kinderen kinderen van hoererij zijn, waarvan je niet eens weet of ze van jou of van een ander zijn – wanneer jij al zo met ze verbonden bent, zou Ik het niet met Israel zijn, die Mijn kinderen zijn? (-) En jij zegt me: verruil ze voor een ander volk?! Toen hij [*Hosjea*] besefte dat hij gezondigd had, stond hij op om erbarmen voor zichzelf te vragen.

De Heilige Hij zei gezegend zei: Vraag eerst erbarmen voor Israel, voor je erbarmen voor jezelf vraagt. Want over Israel heb Ik door jouw toedoen drie decreten uitgevaardigd ['*Het einde van het koninkrijk Israel*', '*Geen erbarmen over haar*' en '*Niet Mijn volk*']. Hij [*Hosjea*] vroeg erbarmen [*over het volk*]. Daarop werden de decreten opgeheven en begon Hij te zegenen, zoals er staat: *En het getal van de kinderen Israels zal zijn als het zand van de zee.*' (bPesachiem 87a).

of 2:22): *Ik zal haar Mij op de aarde zaaien en zal Mij erbarmen over de Lo-Roechama* [=letterlijk: 'haar zal geen erbarmen zijn'; zie 1:6]. Dat wil zeggen: Israel zelf zal dan geen erbarmen meer behoeven, maar de Eeuwige zal Zich ook over de volken van de wereld erbarmen. Zoals de chachamiem zeggen (bPesachiem 87b): 'De Heilige Hij zij gezegend heeft Israel alleen in de ballingschap gebracht opdat ze geriem [*vreemdelingen die zich bij Israel aansluiten*] aan zich konden toevoegen, zoals er staat: *Ik zal haar Mij op de aarde zaaien*. Immers: men zaait alleen een maat [*koren*] uit om meer maten te oogsten'. Zo zegt Hij ook (1:9): *Niet Mijn volk zijn jullie*, en dat wil zeggen: de volken der aarde zullen allemáál 'volk van de Eeuwige' worden genoemd. En wanneer Hij zegt (1:6): *want opheffen, opheffen zal Ik het* [*niet*] *voor hen* [het woordje 'niet' slaat op het eerste gezicht terug op het begin van de zin: *niet meer zal Ik voortgaan (-) want opheffen* = vergeven *zal Ik het niet voor hen;* maar het staat er strikt genomen niet], dan valt dit te verklaren als in Num. 6:26: *De Eeuwige zal Zijn Aangezicht naar je opheffen*. En zo verklaart de Heilige Hij zij gezegend (in 2:1 of 1:10) *Op dezelfde plaats waar tot hen gezegd is: Mijn volk zijn jullie niet, daar zal tot hen worden gezegd: Kinderen van de levende God*. Dat wil zeggen: ze worden niet meer 'volk' genoemd. Maar dit woord kan ook een negatieve betekenis hebben. Dat valt te begrijpen aan de hand van bSota 40a. Ten aanzien van de zin: *Koning David stond op en zei: Luisteren jullie, mijn broeders en mijn volk* (1Kron. 28:2) stelt men daar de vraag: 'Wanneer er al *mijn broeders* staat, waarom dan ook nog *mijn volk*? En wanneer *mijn volk* waarom dan ook nog *mijn broeders*? En men verklaart de zin aldus: Wanneer jullie naar mij luisteren, dan zijn jullie mijn broeders, en zo niet, dan zijn jullie mijn volk en regeer ik jullie met harde hand'. Wanneer ze in die zin *Mijn volk* niet meer zijn, zijn *ze kinderen van de levende God*.'

Maar nu staat er ook (in 1:9): *en Ik voor Mij, Ik zal er voor jullie niet zijn*. Hoe kunnen deze woorden ten goede worden uitgelegd? De gedachtengang van de Natsiv geven we verder in onze eigen woorden weer. Het kan niet betekenen dat Hij voor hen niet God meer zal zijn. Want er staat al in Jechezkel 20:32: *het zal niet zijn wanneer jullie zeggen: Als de volken willen we worden (-), want zowaar Ik leef, spreekt de Eeuwige, als Ik niet met sterke hand en uitgestrekte arm over jullie heersen zal*. Hij zal er altijd bij zijn, ook wanneer ze door vreemde heersers worden onderdrukt. Zo verklaren de chachamiem (bBerachot 9b) de Naam Gods: *Ik zal zijn die Ik zijn zal* (ofwel: *Ik zal altijd nabij zijn;* Ex. 3:14). Maar wanneer de druk zo zwaar wordt dat ze 'als de volken' zouden willen zijn, dan kiezen ze er zelf voor dat Hij er niet voor hen is (vgl. *Tenachon over de Tora* 28, p. 444). Dan verbergt God als het ware Zijn Aangezicht en dan is Hij er niet *voor jullie*. Maar wanneer ze tot Hem zijn teruggekeerd, hoeft Hij Zijn Aangezicht niet meer te verbergen. Dan doet zich niet meer voor dat Hij er *voor jullie* (!) *niet zijn zal*. En daarnaar verwijst Hij wanneer Hij zegt (2:21 of 2:18): *Ik verloof me voor eeuwig met je in waarachtigheid en recht, in chèsed* [liefdevolle zorg] *en in erbarmen*. Dat wil zeggen: Ik zal met jullie niet meer zijn in de onderdrukking, want er zal geen onderdrukking meer zijn. Voor eeuwig zullen ze geliefd zijn als een verloofde en als een bruid onder het huwelijksbaldakijn.

Hoofdstuk 8

8:1 *Aan je mond de bazuin, als een adelaar over het Huis van de Eeuwige omdat ze Mijn verbond hebben overtreden,* enz. God zegt tot Hosjea: steek de bazuin (zodat het overal gehoord wordt) en waarschuw voor het naderende gevaar. Want als een adelaar staat de vijand boven de tempel, op het punt om zich erop te laten vallen.

2 *Tot Mij schreeuwen ze nu: Mijn God! Wij, Israel, kennen U.* Maar dat is huichelarij, want (3) *Israel verguist het goede* en vandaar: *de vijand* [de adelaar uit 1] *achtervolgt hem*. Wat is *het goede*? De chachamiem verklaren (jRosj haSjana 3,8): 'Er is geen ander goed dan Tora, zoals er staat (Spr. 4:2): *Een goede leer Heb ik jullie gegeven, Mijn Tora, verlaat die niet'*.

4 *Zij hebben koningen gemaakt, maar niet van Mij uit,* dwz buiten Mij om, *vorsten, maar Ik kende ze niet. Met hun zilver en hun goud maakten ze zich afgodsbeelden, opdat het uitgeroeid zou worden,* nl. het huis van Jarov'am (2Kon. 17:22-23).

5a *Je kalf verguist Sjomron, Mijn toorn is tegen hen ontvlamd.* Zoals Israel de Tora verguist, zo verguist het afgodsbeeld Israel, want een afgodsbeeld kan niet anders dan teleurstellen. Het kalf slaat op de gouden stierkalven die Jarov'am maakte (1Kon. 12:28). Waarom 'kalf' in het enkelvoud? Het gaat hier om het kalf in Sjomron, dat voor het hele noordrijk staat.

5b *Hoe lang nog kunnen ze het rein worden weerstaan!? Want vanuit Israel is het* [dat kalf], *een ambachtsman heeft het gemaakt, een god is het niet, tot spaanders zal het zijn, het kalf van Sjomron.*

Het kalf is weliswaar door Jarov'am geplaatst, maar de maker kwam uit het volk en het volk heeft eraan meegedaan. Maar de koning van Asjoer zal het versplinteren.

7 *Want wind hebben ze gezaaid en storm zullen ze oogsten. Koren staat er niet meer, groeisel is er dat geen meel zal maken. En mocht het dit maken: vreemden zullen het verslinden.* Wind, illusies, laten zich niet zaaien. Misschien draagt de wind wat zaad van onkruid mee, maar wat daar even-

Ik verwond en Ik genees

6:1 *Laat ons gaan, laten we omkeren tot Hem, want Hijzelf heeft ons gescheurd, Hij zal ons helen, Hij heeft ons geslagen, Hij zal ons verbinden. In twee dagen doet Hij ons leven, de derde dag laat Hij ons opstaan, en zullen we voor Hem leven.*
'Denk aan iemand die verwond is. Hij gaat naar een arts en die maakt de wond verder open. Als hij ziet dat zijn wond niet geneest, gaat hij bij andere artsen langs. Maar genezing vindt hij niet. Men zegt hem: ga naar de arts die je wond geopend heeft; hij zal je genezen. En zo zei de profeet: zolang je wegloopt van God, blijft de troost ver van je. Doe omkeer en de Heilige Hij zij gezegend verlost je. Hij die slaat is Degeen die geneest. Zoals er staat (Deut. 32:39): *Ik verwond en Ik genees'* (*Jalkoet Sjim'oni* ter plaatse). *MeAm Loeez* verklaart (op grond van *Sja'aré Chajiem*): De arts die de oorzaak van het letsel kent, opent de wond; niet om nog meer pijn te veroorzaken, maar opdat de etter eruit kan en de wond genezen kan. Gaat de zieke nu naar andere artsen, die de oorzaak van de wond niet kennen, dan sturen ze hem terug naar de arts die weet wat hij gedaan heeft. Zo ook de Heilige Hij zij gezegend. Die kent de verborgen kwaal waaraan Zijn volk lijdt, zoals er staat (Hos. 13:12): *Welbewaard is de zonde van Efrajiem, verborgen zijn zonde.* Daarom begint Hij de wond open te scheuren door ons in ballingschap te sturen. De pijn neemt dan toe tot we zeggen: onze hoop is verloren. En dan gaat Israel naar vreemde volken, om gunst te vinden in hun ogen en ze vragen om genezing en hulp. Maar van hen is geen genezing te verwachten. Zij kennen de oorzaak niet. Want zo zegt de Eeuwige (Jer. 30:12v): *Dodelijk is je breuk, je kwelling smartelijk, niemand die zorg heeft voor je wonde, genezing is er niet voor je. Al je geliefden hebben je vergeten, naar jou informeren ze niet. Want met de plaag van een vijand heb Ik je geslagen, met wrede tuchtiging, om de omvang van je overtredingen, om het toenemen van je zonden. Wat schreeuw je over je breuk, over het dodelijke van je smart! Om de omvang van je overtredingen, om het toenemen van je zonden heb Ik deze dingen gedaan.* Alleen de terugkeer tot Hem kan genezing brengen: *Wondhuid laat Ik over je opkomen, en van je slagen zal Ik je genezen.* En zo bidt Jeremia (17:14): *Genees mij Eeuwige, dán zal Ik genezen, red me, dán word ik gered, want alleen U bent Mijn roem.* Deze zin wordt – in de wij-vorm – gezegd in de Amida (Dasberg-sidoer p. 45-46).
6:2 *In twee dagen doet Hij ons leven, de derde dag laat Hij ons opstaan, en zullen we voor Hem leven.*
Volgens *Metsoedat David* verwijzen de twee dagen naar de twee ballingschappen, die van Egypte en die van Bavel. En op de derde dag, dat wil zeggen met de komende verlossing, zal Hij ons oprichten en zullen we voor Hem leven. *Minchat Jehoeda* begrijpt de tekst zo, dat de Eeuwige de mens drie tijden geeft: een dag van leed, een dag van hoop en een dag van redding. Maar de mens gaat niet meteen van het leed naar de leniging, want dat zou het hart niet kunnen verdragen. Vandaar: *In twee dagen doet Hij ons leven, de derde dag laat Hij ons opstaan, en zullen we voor Hem leven.*
6:3 *En we zullen kennen, najagen zullen we, om de Eeuwige te kennen. Als de ochtend, zo zeker is Zijn komen, Hij zal tot ons komen als de regen, als de lenteregen die het land drenkt.*

tueel nog uit mag groeien is onbruikbaar en valt ten prooi aan de wilde dieren. Israel zelf is tot onkruid geworden:
8 *verslonden wordt Israel* zelf, *en nu zijn ze onder de volken als een vat dat niemand hebben wil,*
9 *Zij zelf zijn het die naar Asjoer zijn getogen,* ze zoeken steun bij Asjoer, maar als *een eenzame wilde ezel zijn ze er,* die de geur van de woestijn opsnuift en teugelloos ronddwaalt (vgl. Jer. 2:24 en p. 137). *Efrajiem wil door geschenken vriendschap kopen* als een lichte vrouw.
10 *Maar ook al kopen ze zich* [vriendschap] *onder de volken, nu zal Ik ze verzamelen, nog even zullen ze beven onder de last van koning en vorsten.*
11 *Want Efrajiem vermeerderde altaren voor de zonde* maar *ze werden hem tot altaren ván zonde.* De volgende zin verklaart dit:
12 *Ik schreef ze de volheid van Mijn Tora, maar het bleef ze vreemd.* De altaren waarover Ik in de Tora zoveel geschreven heb zijn hun vreemd geworden. Jarov'am bouwde zelf altaren in zijn gebied, om het volk te verhinderen naar Jerusalem te gaan, naar het altaar dat de Tora heeft voorgeschreven.
De hele eredienst van de Tora verving hij door een andere (vgl. 1Kon. 12:25-33). Door daaraan mee te doen verguisde Israel de Tora (vers 3) en leden ze onder de last van de koning die dat verordonneerd had (vers 10).
13 *Offers voor Mij een geschenk!? Laat ze vlees offeren en het eten* dan is het nog ergens goed voor, *de Eeuwige verlangt het niet,* de Eeuwige telt voor hen immers niet meer. *Maar nu zal Hij hun overtredingen gedenken, zal Hij hun hun zonden toerekenen. Zij? Naar Egypte zullen ze terugkeren,* terug naar hun oorsprong, toen ze nog afgodendienaars waren.
14 *Israel heeft zijn Maker vergeten. Tempels heeft ze gebouwd, en Jehoeda vermeerderde vestingsteden:* Israel stelde haar vertrouwen op afgoden, Jehoeda op haar militaire macht.
Maar Ik stuur vuur uit over zijn steden, verteren zal het haar paleizen.

In 2:9 (12) jaagt het volk vreemde goden na, maar vindt er geen baat bij. Na de ommekeer jaagt ze de kennis van de Eeuwige na, en de vereniging met haar God brengt eenheid tussen hemel en aarde: *Op die dag zal het zijn dat Ik verhoren zal, zegt de Eeuwige, Ik zal de hemel verhoren en de hemel zal de aarde verhoren en de aarde zal het koren verhoren, en de most en de olie, en zij verhoren Jizraeel* (2:23-25; soms 20:22). Israel ('strijder Gods'), zal dan Jizraeel heten, 'zaaier Gods'.
Wat is 'het kennen Gods'? Ook hier geeft hoofdstuk 2 uitsluitsel over: *Ik zal Me met je verloven in gerechtigheid en recht, in chèsed en erbarmen; Ik zal me met je verloven in trouw, en je zal de Eeuwige kennen* (2:21 of 19). De Eeuwige leren we kennen door Zijn geboden te houden en daardoor leren we Gods gerechtigheid, Zijn recht, Zijn chèsed, Zijn erbarmen, Zijn waarachtigheid en trouw op aarde zichtbaar te maken. Dit kennen zal nooit volledig kunnen zijn; het zal een 'najagen', een voortdurend leren zijn. Het is dit najagen dat de kanalen tussen hemel en aarde openen kan, zodat de hemel de aarde zal verhoren. De regen is daarvan het symbool. (Vgl. *Tenachon over de Tora* 28, p. 449).
Maar de perioden van ommekeer zijn van korte duur:
6:4 *Wat moet Ik met je Efrajiem, wat moet Ik met je, Jehoeda. Je chèsed is als een wolk in de ochtend, als de dauw in de ochtend die vervluchtigt.* Dwz. je ommekeer is nu nog zo vluchtig; als de koningen van Israel doen wat goed is in de ogen van de Eeuwige, dan doen ze daarna meteen weer het kwade, zoals Jehoe (Radak).
6:5 *Daarom heb Ik ingehouwen op profeten, ze gedood door de woorden van Mijn mond, opdat de gerichten over jullie zouden zijn als een doorbrekend licht.*
6:6 *Want chèsed verlang Ik en geen offers, kennen Gods, meer dan opstijgoffers.* Omdat je chèsed zo wankel is, heb Ik je voortdurend profeten gestuurd, ze afgemat om het licht in je te laten doorbreken. Maar je vervolgde ze, zodat ze als het ware om *de woorden van Mijn mond* werden gekrenkt. Jullie brengen Me dan wel offers, maar die kunnen je alleen met Mij verzoenen, wanneer ze uitdrukking zijn van het *najagen om de Eeuwige te kennen*, dwz. van je streven naar *chèsed*: daden van zorg voor de mensen. 'Rabbi Jochanan ben Zakkai liep eens bij Jerusalem en Rabbi Jehosjoea volgde hem. Toen hij [*R. Jehosjoea*] de verwoeste Tempel zag, zei hij: Wee ons, over dit huis waarin onze zonden verzoend konden worden. Maar Rabbi Jochanan ben Zakkai zei hem: Mijn zoon, wees niet bevreesd. We hebben een andere verzoening, en dat is het doen van daden van zorg voor de mensen. Vandaar: *Want chèsed verlang Ik en geen offers*. En ook (Ps. 89: 3): *Chèsed wordt voor eeuwig gebouwd'* (*Avot de R. Natan* A4).
6:7-10 *Maar zij? Ze hebben als Adam het verbond overtreden (-) als een troep bandieten ligt een priesterschare op de loer (-) Israel is verontreinigd.*
6:11 *En ook jou Jehoeda* [vgl. 4] *heeft Hij een oogst gezet, wanneer Ik de gevangenen van Mijn volk doe terugkeren.*
Ook Jehoeda zal de oogst van zijn overtredingen oogsten. Vgl. Jer. 51:33: *Nog even, dan zal de tijd van haar oogst haar overkomen.*
De slotwoorden laten zich moeilijk verklaren. Rasji verklaart *sjevoet* (wat wij vertaalden met 'gevangschap') als 'lichtzinnigheid' en begrijpt: *wanneer Ik de lichtzinnigheid van Mijn volk doe omkeren.* Abravanel laat de woorden slaan op de verwoesting van de tweede Tempel. Dan zal ook Jehoeda de oogst van haar overtredingen oogsten.

Veraf en dichtbij

In plaats van bij God zocht Efrajiem steun bij uitgehouwen godenbeelden van Ba'al. De heidense god Ba'al werd nabij gewaand in zijn tastbare stenen afbeeldingen: *Aan de Ba'als offerden zij en aan gehouwen beelden brachten ze reukoffers* (11:2). Verlokt door de concreetheid van de heidense afgodsbeelden, identificeerde Israel de Eeuwige met Ba'al. Daarmee probeerde het volk de Eeuwige als het ware te omvatten in stenen vormen. God is echter oneindig verheven boven Zijn schepping. Geen stenen beeld, noch enige mentale voorstelling kan Zijn oneindigheid omvatten. Geen ritueel, geen 'denkbeeld' kan Hem bedwingen. Alleen de mens zelf mag Gods beeld in de wereld zijn. Hij is naar Gods beeld en gelijkenis geschapen om in vrijheid Gods wil te volbrengen.
Gods aanwezigheid in de wereld is daarom van een totaal andere orde dan die van afgoden. Niets is zo dood als zichtbare materie, niemand zo levend als de onzichtbare God naar Wiens beeld wij zijn geschapen. Een oude midrasj leert: 'De afgodsbeelden lijken zo nabij. Toch zijn ze ver weg. God lijkt zo ver weg, maar in werkelijkheid is Hij nabij hen die Hem zoeken. De afgodendienaar heeft het beeld in zijn kamer of zelfs in zijn handen. Hij vraagt het om hulp tot hij zonder gehoord of geholpen te zijn de laatste adem uitblaast. Is er echter een God zo nabij Zijn schepselen als onze God?' (jBerachot 12,2). Gods heiligheid betekent niet dat Hij niet nabij kan zijn. Het betekent wel dat God ook in Zijn nabijheid onvergelijkelijk is. Zo sprak Rabbi Elazar: 'Kom en besef, dat de maat van de Heilige Hij zij geprezen niet is als de maat van vlees en bloed.
Naar de maat van vlees en bloed ziet een hooggeplaatste slechts een hooggeplaatste. Wie lager dan hij staat ziet hij niet. Niet aldus de Heilige Hij zij geprezen. Hij is hooggeplaatst en ziet de nederige aan. Er is immers gezegd (Ps. 128:6): *Want de Eeuwige is verheven en ziet de nederige aan'* (bSota 5a). (MvL)

Heeft Hosjea zijn volk verraden?!

In het 9e hoofdstuk van ons boek zegt God Zijn volk meedogenloos het oordeel aan. De dagen van vergelding zijn aangebroken: *Nu komen de dagen der bezoeking, nu komen de dagen van het vergelden, weten zal Israel het! Een gek is de profeet, onzinnig de man van geest* [zo bespot men de profeten!]. *Om de veelheid van je zonde* [komt de vergelding], *de veelheid van de haat* [de haat waarmee Efrajiem de profeten bejegend? Of, zoals Rasji wil, de haat Gods die dit alles oproept?]. *Die op Israel toeziet* [de profeet] *is met mijn God; de profeet, een vogelvangersstrik* [vindt hij] *op al zijn wegen, haat in het huis van zijn God* (9:7-9).
Om dit alles zal de levensstreng van dit volk definitief worden afgesneden: *Efrajiem, als een vogel zal zijn heerlijkheid heenvliegen; geen geboorte, geen moederschoot, geen zwangerschap meer. En al brengen ze toch kinderen groot, Ik zal hen kinderloos maken, zodat er geen mens meer zal zijn* (11-12)...

Is er een hardvochtiger oordeel denkbaar? Hoe kan Hosjea dit Godsoordeel bijvallen met de woorden: *Geef hun, Eeuwige, wat Gij geven wilt, geef hun een kinderloze schoot en verlepte borsten* (14). Is dit dezelfde profeet die de ontrouwe Gomer blijft liefhebben om de kinderen die ze hem geschonken heeft? Is dit de profeet die zijn volk tot ommekeer oproept? De midrasj is deze tegenstelling niet ontgaan: 'Een uitleg van de woorden *Keer terug Israel, tot de Eeuwige* (14:2): Er zijn er die zeggen dat Hosjea en Eliyahoe wreedaards waren. Waarlijk, het zij verre van ons dit te zeggen. Het waren geen wreedaards. Doet een wreedaard een poging [zijn volk] te redden? Vergelijk de zaak echter met een koningszoon, die door zijn vader veroordeeld werd tot [de dood door] verbranding. Wat deed de raadsheer? Hij zei tot de koning: 'Zet hem [eerst] in de gevangenis en laat hem honger lijden; daarna kunt u hem verbranden'. Maar bij zichzelf dacht hij: In die tijd zal de toorn van de koning wel gestild zijn. Zo ook toen Eliyahoe zag dat Israel dwaalde in navolging van Achav. Hij dacht: Het is beter dat ze drie jaar honger lijden en niet [volledig] in het verderf worden gestort. Eliyahoe deed dat dus uit liefde voor hen. En zo sprak ook Hosjea: *Geef hun, Eeuwige, wat Gij geven wilt, geef hun een kinderloze schoot en verlepte borsten.'* De midrasj legt vervolgens uit hoe Hosjea met deze woorden Gods dreigement wilde ontkrachten, zodat de kinderen die al waren grootgebracht niet hoefden te sterven (9:12). Eerst verzocht hij God de sexuele lust bij de mensen weg te nemen, zodat er in het geheel geen kinderen hoefden te sterven. God antwoordde dat dit in strijd zou zijn met de Tora: *En naar je man zal je begeerte uitgaan* (Gen. 3:16).
Ten einde raad smeekte Hosjea daarop God dan maar de schoot der vrouwen kinderloos te maken en hun melk weg te nemen. Het verdriet om ongeboren kinderen of zuigelingen is immers geringer dan om grote kinderen. God liet Zich echter niet vermurwen. Daarop riep de profeet Israel op zelf door ommekeer Gods hart te bewegen, met de woorden (14:2-3) *Keer terug Israel, tot de Eeuwige (-), zegt Hem: vergeef de ongerechtigheid geheel en al en neem het goede van ons aan* (Pesikta Rabbati 44). (MvL)

Psychologie van de afgoderij

13:1 *Wanneer Efrajiem sprak: huiver! Verheven was hij in Israel. Maar hij maakte zich schuldig door de Ba'al en stierf.*
Wanneer Efrajiem sprak beving een ieder de huiver, dwz. aanvankelijk bewees ieder Efrajiem de eer die hem van Godswege was toegedacht: *Want Ik ben Israel tot een Vader, Efrajiem, Mijn eerstgeborene* (Jer. 31:9). Maar toen hij zich aan afgodendienst ging schuldig maken was het alsof hij stierf. (De zin *Verheven was hij in Israel* laten Buber-Rosenzweig op de Eeuwige slaan: *Toen verhief Hij Zich in Israel.*)
2 *Maar zie, ze gingen* (ook toen nog) *door met zondigen, ze maakten zich een gegoten beeld uit hun zilver, afgodsbeelden naar hun inzicht* [kitevoenam], *alles werk van beeldhouwers.* De Aramese vertaling vertaal *kitevoenam* alsof er staat *ketavnitam* = 'naar hun beeld'. Klinkt in het *charasjiem* (beeldhouwers) ook de betekenis 'stom of doof zijn' (*charasj*) mee?
De volgende zin moet volgens Ibn Ezra gelezen worden als uitdrukking van spot: 3 *Tot dezulken zegt men: mensen zijn het die offeren, maar het zijn kalveren die ze kussen!* Het aanvankelijke eerbetoon aan Efrajiem is omgeslagen in spot.
Op deze zin gaat de Talmoed uitvoerig in: 'Alle spot is verboden', zegt Rav Nachman in bSanhedrin 63b, 'behalve de spot over afgodendienst, die is geoorloofd'.
Rabbi Jitschak verklaart: 'Wat wordt er bedoeld met *afgodsbeelden naar hun inzicht* [kitevoenam]? Dat leert je dat iedereen een beeld maakte van zijn vrees [*dwz van zijn afgod*], en het in zijn zak stak, om het tevoorschijn te halen en het te omhelzen en te kussen wanneer de behoefte daaraan opkwam. Wat wordt nu bedoeld met *mensen zijn het die offeren, maar het zijn kalveren die ze kussen*? Zei Rabbi Jitschak uit de leerschool van Rabbi Ami: de priesters van de afgodendienst, die begerig naar de rijken opzien, laten hun kalveren [*die als goden worden beschouwd*] honger lijden; ze maken afgodsbeelden [*naar het beeld van die*

lees verder op p. 204.

אותיות פורחות

Omhoogvliedende letters

Een bladzijde overdenking

Heidenen verheerlijken heilige dingen;
de profeten verheerlijken heilige daden.
(A.J. Heschel *ibid.*)

God is onzichtbaar, verweg; Hij woont in duisternis (1Kon. 8:12). Zijn gedachten zijn niet onze gedachten. Zijn wegen in de geschiedenis zijn versluierd en verwarrend.
Profetie is een moment van ontsluiering, een openen van ogen, een opzij schuiven van een gordijn.
Zulke momenten zijn zeldzaam in de geschiedenis...
Het was of God een deur geopend had: in de profeten werd Zijn Woord geopenbaard... Niet voor altijd, wordt de profeet gezegd. De Eeuwige zal de deur weer sluiten, en het Woord dringt niet meer binnen.
En toch: het Woord Gods komt nooit tot een einde. Daarom zijn voorspellingen zelden definitief. Geen woord is Gods definitieve Woord. Gevelde oordelen zijn altijd voorwaardelijk, nooit absoluut. Een verandering in het gedrag van de mens roept een verandering op in Gods oordeel. Geen enkel woord is Gods laatse woord.
Abraham Joshua Heschel, *I Asked for Wonder, a Spiritual Anthology*, ed. Samuel H. Dresner, New York 1992.

Er zijn geen bewijzen voor het bestaan van de God van Awraham. Er zijn alleen getuigen.
De grootheid van de profeet ligt niet alleen in de gedachten die hij tot uitdrukking brengt, maar ook in zijn momenten van ervaring. De profeet is een getuige en zijn woorden een getuigenis.
(A.J. Heschel *ibid.*)

לשבוח גלות vergeten is ballingschap
לזכור גאולה herinneren verlossing
(בש"ט) (Ba'al Sjem Tov)

Heilig in liefde

Israels profeten staan in hun prediking stil bij eigentijdse omstandigheden. Vanuit de aktuele situatie blikt Hosjea veelvuldig terug op Israels verleden (vgl. 2:14; 9:10,15; 10:9; 11:1-7; 12:4, 10-15; 13:14) en ontleent daaraan lessen voor de toekomst.
In hoofdstuk 11 spreekt hij geëmotioneerd over 'Israels jeugd'. Hij laat zien hoe Israel Gods toenaderingen van oudsher afgewezen heeft. Aanleiding tot zijn bespiegeling is de noodlottige situatie waarin Israel zich in zijn dagen bevindt. Salmanassar IV, de koning van Asjoer (727-722) heeft grote delen van noord-Israel veroverd en geplunderd. De schaduwen van de naderende ondergang van Sjomron (722) tekenen zich al af. Niemand slaat er echter acht op. De leiders zijn blind voor de straffende hand van hun hemelse Vader. Ze wenden zich niet tot Hem, maar tot afgoden en ze zoeken steun bij het machteloze Egypte. De wurgende greep van Asjoer is al zo stevig, dat hierop een strafexpeditie volgt en koning Hosjea in de boeien wordt geslagen (2Kon. 17:4-6; vgl. Hos. 11:5).

God heeft de profeet de zielsangst van de mens doen voelen, die geen menselijke stem ten volle kan verwoorden. Profetie is de stem die God gegeven heeft aan de zielsangst die geen woorden vinden kan; een stem aan de beroofde armen en aan de ontluisterende rijkdom van de wereld. Ze is een vorm van leven, een oversteekplaats tussen God en mens. God woedt in de woorden van de profeet.
(A.J. Heschel, *I Asked for Wonder*)

Hoe ironisch is de knieval voor Egypte! Israel is als een verdwaasde gevangene, die zijn bevrijding afwijst en terugkeert naar zijn cel. Om deze ongerijmdheid in het licht te stellen, herinnert de profeet uitvoerig aan Israels begindagen in Egypte (1).
De toonzetting van hoofdstuk 11 is meteen al anders dan het slot van 10. Daar legt God het initiatief bij Israel: *Ontgin je een nieuw land, dan is het tijd om de Eeuwige te bevragen* (10:12). In hoofdstuk 11 klinkt een heel ander geluid. Zoals in het verleden (1-4), zal in de toekomst (7ff) het initiatief van de Eeuwige uitgaan. Tijdens de Egyptische ballingschap ontvlamde Gods liefde. Hij ontfermde Zich over het nog ongecultiveerde Israel en adopteerde het: *Toen Israel nog een jongeling was heb Ik hem liefgehad, uit Egypte heb Ik Mijn zoon geroepen* (1). Gods verkiezing van Israel was spontaan (vgl. 9:10). Maar al in die prille begintijd toonde Israel zich weerspannig en ontrouw. Als een vader die dingt naar de gunst van zijn kind, bleef God echter tegen beter weten proberen Israels liefde te wekken. Hij zond Zijn profeten. Maar tevergeefs: *Hoe meer zij hen riepen, hoe meer ze van hen wegliepen; aan de Ba'als offerden ze, aan gehouwen beelden brachten ze reukoffers* (2). Een andere verklaring leest 2 heel anders: *Hoe meer ze hen [hun Ba'als] aanriepen, hoe meer die van hen wegliepen.* Deze uitleg laat de tegenstelling tussen Gods houding en die van Efrajiem nog scherper uitkomen. God riep Zijn zoon (1), maar Efrajiem beantwoordde de roep niet. In plaats daarvan riep het zelf zijn afgoden aan (2). Die blijven echter doof: Hoe harder het tot de afgoden schreeuwde, hoe schrijnender het doodse zwijgen van deze goden. God bleef echter

vervolg van p. 202.
rijken] en zetten die naast de voedertroggen [*van de kalveren*]. Wanneer de kalveren dan naar buiten worden gebracht en de rijken zien, rennen ze achter hen aan om het hen naar de zin te maken. [*Ze associëren de rijken met de beelden naast hun voedertroggen en daarmee met hun voedsel. En dan zeggen de priesters tot de rijke:*] De goden scheppen behagen in u [*want het kalf komt u kussen*]. En dan komt hij [*de rijke*] en offert zichzelf aan de priester [*laat hem zijn vermogen na*]. Maar Rava zei: Is dát de betekenis van *mensen zijn het die offeren, maar het zijn kalveren die ze kussen*? Dan zou er moeten staan: *Het zijn kalveren die hèn kussen.* Rava verklaarde dan ook: Tot ieder die zijn zoon aan afgodendienst offert zegt de priester: Een groot geschenk hebt u de afgod gegeven, nu mag u komen om hem te kussen'.
De spot is bijtend. De Tora wil dat mensen afstand doen van hun materiële begeerten. De bereidheid daartoe werd in de Tempel gesymboliseerd door het offeren van runderen. De offerdieren staan daarbij voor het dierlijke en onbewuste in de mens. In de afgodendienst waarvan onze tekst spreekt, wordt deze symboliek op zijn kop gezet. De stierkalveren (en daarmee het dierlijke en onbewuste in de mens) worden nu zelf tot goden. Ze worden niet geofferd, maar juist vereerd. En in die verering vereert de mens het lagere in zichzelf.
In de visie van Rabbi Jitschak zijn de rijken zelf de afgodsbeelden die door de kalveren worden geëerd! De rijken zijn zich niet bewust van het feit dat het hun eigen zelfgenoegzaamheid is die door de priester terwille van diens hebzucht gemanipuleerd wordt. In de visie van Rava offeren de rijken hun toekomst (hun zonen) aan het dierlijke en onbewuste in zichzelf, dat ze als goden vereren. De offers die ze brengen zijn in beide visies niet gericht op geestelijke groei, maar op het bestendigen van hun materiële welzijn. En dat geldt niet alleen rijken, maar ook armen die naar materiële rijkdom hunkeren.

reageren. Hij verloste en verkoos Israel niet alleen, maar bekommerde zich blijvend om hun welzijn. Veertig jaren leidde Hij Zijn volk door de woestijn, als een vader die zijn kind leert lopen, het draagt wanneer het moe is, en het behoedt voor alle kwaad: *En Ik heb Efrajiem tot voeten gediend* [=gedragen, doen lopen], *nam hen op Mijn armen en niet hebben ze geweten dat Ik hen heb genezen* (3; en vgl. 10:14). Deze weergave is, als de meeste vertalingen, echter gladgestreken: de Hebreeuwse tekst geeft een vreemde wisseling van de persoonsvorm te zien: *en Ik heb Efrajiem gedragen, Hij nam hen op Zijn armen en niet hebben ze geweten dat Ik hen heb genezen*. In die wisseling valt echter een zinspeling te lezen op de tegenstelling tussen Gods handelen en dat van Efrajiem. Hoewel Efrajiem denkt door zijn Ba'als gedragen te worden, is de situatie in feite omgedraaid: het volk torst zèlf zijn afgoden: *hij* [nu gelezen zonder hoofdletter, nl. Efrajiem!] *nam hen* [de Ba'als] *op zijn armen*. Het volk ziet niet in dat het met afgoden en al door God gedragen wordt! Bovendien beseft het volk niet dat het God is die hen genezen heeft, en niet de Ba'als. De Tora leert hoe God voor Israel een heelmeester wil zijn, die Israel bestand maakt tegen alle kwalen: *Dan zal Ik je geen van de ziekten opleggen die Ik de Egyptenaren heb opgelegd, want Ik, de Eeuwige ben je heelmeester* (Ex. 15:26). Wijkt Israel uit onwetendheid van Gods wegen af? Horen we in 3 al een echo van Gods mededogen met Israel (zie 7f)? In 4 gaat Hosjea over op een ander beeld. Vermoedelijk vergelijkt Hij het volk (net als in 10:11) nu met een jong rund, dat door de eigenaar met de grootste zorg wordt omgeven. Met een eerbied en een liefde zoals alleen mensen toekomt (Radak) voert de eigenaar het jonge dier met zich mee: *Met mensenbanden trok Ik hen, met koorden van liefde* (4). Jesjaja di Trani ziet hierin een toespeling op de openbaring van de Tora: *'Met koorden van liefde*, want Ik heb hen extra liefde betoond. Namelijk met de koorden en de banden waarmee Ik hen voortgetrokken heb en hen Sinaj heb doen naderen, waar Ik hun Mijn Tora heb gegeven'. Gods geboden zijn niet te zwaar. Om het gemakkelijker te doen eten, neemt de eigenaar het dier zijn juk af. Hij bukt zich om het voedsel te geven: *En Ik was voor hen als degenen die het juk van hun kaken tilden en Ik neigde Mij naar hen toe en gaf te eten* (4). Maar zelfs deze verootmoediging van God blijkt een averechts effect te hebben gehad. Israel had niet naar Egypte, maar tot God moeten terugkeren (5). En daarom verdelgt het zwaard van Asjoer Israels steden (5-6).

In 7 luidt de sombere conclusie: *Ja, Mijn volk volhardt in het zich afwenden van Mij*. Toch blijft God zelfs in dit oordeel *Mijn volk* zeggen. De band tussen vader en kind is onverbrekelijk.

Vanaf 8 volgt dan een zeer verrassende wending: *Hoe zou Ik je prijsgeven Efrajiem*... Hoe zou God Zijn kind aan de vernietiging kunnen prijsgeven, zoals Hij eens de steden Adma en Tsevojiem tezamen met Sedom en Amorra verdierf (8; vgl. Deut. 29:23)? Indien Israel niet omkeert, dan keert God Zelf om: *Mijn hart keert zich tegen Mij, en al Mijn erbarmen ontbrandt* (8). Gods heiligheid verheft Hem boven de maat van al het menselijke (9). Zijn macht is als van een brullende leeuw. Echter heel anders dan mensen, toont God Zijn macht in het bedwingen van Zijn toorn (10). De kern van Gods macht en heiligheid is Zijn overweldigende liefde. Daarom mag Israel ondanks alles terugkeren naar zijn land (11). (MvL)

De stieren van onze lippen

14:2-3 *Keer toch terug Israel, tot de Eeuwige je God, gestruikeld als je bent over je zonden. Neem woorden met jullie mee en keer terug tot de Eeuwige. Zeg Hem: Draag heen alle zonde, neem het goede en laat ons voldoen de stieren van onze lippen.*

Radak verklaart: Ik vraag van jullie geen goud, zilver of opstijgoffers, maar alleen goede woorden waarin je je zonden bekent; keer daarmee terug tot de Eeuwige, met heel je hart, en niet alleen met je lippen. En zeg tot Hem: aanvaard dit goede woord, of dit goede hart. En laat ons in plaats van stieren de bekentenis van onze lippen offeren, want meer dan offers verlangt U woorden van ommekeer; en zonder die bekentenis hebben de offers geen zin. Bij de bok die met de zonden van het volk de woestijn werd ingestuurd [Lev. 16; 21-22] was immers ook alleen sprake van de belijdenis van de overtredingen; niets ervan werd op het altaar gebracht. In bJoma 86b wordt gezegd dat een mens herstel van een relatie kan weigeren en als hij het doet, neemt hij misschien geen genoegen met woorden. 'Maar de Eeuwige Hij zij gezegend is anders. Zelfs aan een verborgen gebleven overtreding gaat Hij voorbij en Hij laat Zich verzoenen door woorden alleen, zoals er staat: *Neem het goede* en bovendien rekent hij hem dat aan alsof hij stieren geofferd had, zoals er staat: *en laat ons voldoen de stieren van onze lippen*. En mocht men denken dat het hier om verplichte offers gaat, luister dan naar het vervolg, waar staat: *Ik zal hun afgekeerdheid genezen, zal hen vrijwillig liefhebben, want Mijn toorn keert zich van hem af.*' Rabbi Me'ier zei: Zo groot is de ommekeer, dat om één mens die ommekeer doet, de hele wereld wordt vergeven [Ik zal *hen* liefhebben, want Mijn toorn keert zich af van *hem*].

En nu er geen offers meer gebracht kunnen worden zegt Israel: 'Heer der wereld, toen de Tempel er nog was, werden we door offers verzoend. Nu hebben we alleen nog het gebed' (Bemidbar R. 18, 21).

De poëzie van Gods passie

'In de profetie van Hosjea staat de liefde centraal en de liefde is het kenmerk van zijn boek', aldus Cassuto. Dat wil niet zeggen dat het een idyllisch, zachtmoedig boek is. Integendeel: de profetieën van Hosjea branden van hartstocht. En dat komt tot uiting in de poëzie waarin hij zijn profetieën vervat. Ogenschijnlijk los van elkaar staande zinnen, kryptische uitdrukkingen, tegenspraken, woorden die als staketsels uit hun context lijken te steken, stellen de zoekers naar ondubbelzinnige betekenissen voor de grootste problemen. Met het boek Job behelst Hosjea het grootste aantal van zulke passages. Woorden zijn belangrijk voor Hosjea, maar dan niet woorden, netjes geschikt tot georganiseerde eenheden, maar uitgekreten woorden, opstijgend uit de afgrond van het onzegbare en geforceerd in betekenissen die iets weergeven van de spanning in de relatie tussen God en mens. Woorden zijn altijd ontoereikend, maar we hebben niet anders om naar Hem te reiken (*Neem woorden met je mee en wend je tot de Eeuwige*; 14:2). En door woorden kan God een wanhopige poging doen om óns te raken. Dit is wat er gebeurt in de woestijn, een plaats zowel van verschrikking als van dialoog: *Daarom, zie, Ik verleid haar, en breng haar in de woestijn* [Hebr. *hamidbar*] *en Ik zal spreken* [Hebr. *dibarti*, van dezelfde stam als *midbar*!], aldus 2:16. 'Woestijn' en 'spreken' zijn één, aldus Ex. R. 2,4. De woestijn lijkt leeg, maar er leven woorden in, stemmen die echoën wanneer we dwalen in leegte en troosteloosheid, zoals de stem waarvan Jesjaja rept: *Een stem roept in de woestijn: Bereid de weg van de Eeuwige* (Jesj. 40:3). In de woestijn speelt zich een verbale ontmoeting af, vrijwel los van de fysieke situatie. In de woestijn heeft God ons willen kennen en hebben wij Hem gekend. In het bewoonde land, met een gevestigde eredienst dreigt het pure, naakte woord van oproep en respons vergeten te worden. Dat woord en het vergeten van dat woord zijn een van de hoofdthema's van Hosjea's profetieën. Hosjea wil ons weer confronteren met de intensiteit, de meerzinnigheid, de ongrijpbare lichtgevendheid van dat woord. Hoe ver zijn we hier niet verwijderd van de Griekse *logos*! De woorden van Hosjea ontberen vaak grijpbare rationaliteit, staan vaak geïsoleerd van elkaar, met zwijgende leemten ertussen, hun betekenis ondefinieerbaar, discontinu, als dolende betekenisdragers die ons hardnekkig blijven achtervolgen en uitdagen.

Nemen we als voorbeeld Hosj. 13:6-8:
6 *Gehoed in de woestijn werden ze zat, zat werden ze en hun hart kwam hoog. Daarom hebben ze Mij vergeten.*
7 *Nu zal Ik ze zijn* [Hebr. *wa'ehi*] *als een leeuw, als een luipaard loer* [*asjoer*] *Ik op ze bij de weg.*
8 *Ik tref ze als een beer, van zijn jongen beroofd, Ik verscheur hun toegesloten hart, en daar zal Ik ze verteren als een leeuw, het gedierte van het veld zal ze verslinden.*
In 6 is de Eeuwige een herder en de schapen ontbreekt niets. Er is overvloedige weidegrond. Maar opeens keert de herder zich tegen hen en valt hij als een roofzuchtig dier, een leeuw, een luipaard, zijn kudde aan. In het *Wa'ehi* ('Ik zal zijn') resoneert het *Ehyeh* ('Ik zal zijn'), de Goddelijke Naam van de belofte uit Ex. 3:14. Maar *Ehyeh* is nu geworden tot een roofdier.
Het is niet eens de abstracte ontkenning van het *Lo Ehyeh* ('Ik zal niet zijn') uit 1:8, maar iets nog gevaarlijker, schrikwekkender. De feitelijke bron van het gevaar klinkt door in 7, waar in het *asjoer* ('Ik loer') tevens Asjoer te horen valt: het is Asjoer dat letterlijk op de loer ligt om Efrajiem te grijpen (5:13, 7:11, 10:6). Die dreiging toont zich nu als een woedend wild dier, een leeuw, een luipaard een beer, van zijn jongen beroofd, die het volk Israel willen verscheuren. Maar achter deze dieren staat *Ehyeh* Zelf. De schokkende overgang van 6 naar 7 wordt vaak weergegeven door 'daarom' of 'dies'. Wij vertaalden 'nu'.
Maar in het Hebreeuws staat alleen het voegwoord *wa* = 'en', alsof de schildering van de idylle gewoon doorgaat, maar de lezer nu onverhoeds confronteert met de volstrekte ontkenning van de idylle. De dichtregels zelf zijn verscheurd en fragmentarisch. Dat wordt nog geprononceerder in het vervolg:
9 *Je verderft Israel, want in Mij, is je hulp!* Het klinkt als een ongearticuleerde kreet van Goddelijke wanhoop, nu gevolgd door een zin waarin strijdige betekenissen om de voorrang vechten: 10 *Waar is* [maar we kunnen ook lezen: *Ik ben, Ehi,* waar opnieuw de Godsnaam in doorklinkt] *je koning? Die je redden kan in al je steden? En je richteren van wie je zei: Geef me een koning en vorsten?* 11 *In Mijn toorn geef ik je een koning, in Mijn woede neem Ik hem.*
De gangbare vertaling van 9: 'Ik verderf je Israel', strijkt de rauwe tekst veel te glad; *sjichtega* kan evengoed betekenen 'Je verderft jezelf, Israel'. Onmogelijk te kiezen tussen beide betekenissen. We moeten het doen met wat er staat.
Het *ehi* in 10 wordt vaak vertaald als 'waar is': 'Waar is je koning?' Dat valt te rechtvaardigen.

Maar dan verliezen we meteen de onontkoombare echo van *Ik zal [wa'ehi] ze zijn als een leeuw* uit 7. Het *ehi* in 10 is tevens het *ehi* van God Zelf, in Zijn wanhoop om het weerbarstige volk.
Misschien kunnen we 9-10 met al zijn dubbelzinnigheden aldus parafraseren: 'Waar is nu je koning die je in weerwil van Mij gekozen hebt? *Ik* zal je Koning zijn. Ik zal niet je Koning zijn, want je hebt verderf over jezelf gebracht. Ik zal je Koning zijn op een manier die je niet had verwacht.' Al die betekenissen loeren achter de bewust ongrijpbare meerzinnigheid van *ehi*...
God balanceert voor ons de mogelijkheden van wel en niet God te zijn. Hij schijnt te zeggen: 'to be *and* not to be'. In vers 14 wordt het zelfde *ehi* opnieuw twee keer herhaald en daar is het onmogelijk niet de schokkende parodie te horen van de oorspronkelijke Naam van belofte uit Ex. 3:14.
In een felle overgang wordt *Ehyeh* nu van verlosser tot plaag en verwoesting: *Uit de macht van de Sje'ol* [het dodenrijk] *zou Ik ze verlossen? Zou Ik ze verlossen uit de dood? Waar zijn* [maar met hetzelfde recht: *Ik zal zijn*] *je pestilenties, o, dood! Waar is* [maar ook: *Ik zal zijn*] *je verwoesting, o Sje'ol! De troost zal verborgen zijn voor Mijn ogen.*
In de donkere en mysterieuze innerlijkheid Gods splitst zich de Naam *Ehyeh* in vele richtingen. Hij wordt een klacht, een vraag, een parodie op een belofte (*Ik zal de dood, het dodenrijk zijn*).
In de storm van strijdige betekenissen zijn de woorden de enige rots waaraan we houvast hebben. Alleen *Ehyeh* blijft *Ehyeh* in de turbulentie van zijn duizelingwekkend wisselende betekenissen en in de discontinuïteiten van de tekst.

In het slothoofdstuk (14:2 tot einde) vinden we de laatste poging om de namen *Ehyeh, Asjoer, Efrajiem* en (in 4) *Roechama*, te dwingen in een boodschap van hoop. Het gepassioneerde woordspel gaat door. Het bereikt zelfs een intensiteit, die in het laatste vers de hele inzet van de lezer mobiliseert om de dooreengeweven draden te ontwarren. Op het eerste gehoor klinkt het hoofdstuk als een fraai gepolijste rede. Maar zodra we er in doordringen, blijkt het vol van accentverschuivingen en discontinuïteiten. De verzen 2-4 lijken op het eerste gezicht een samenspraak tussen God (in de 3e persoon) en Israel.
Bij nader toezien blijkt het echter niet meer dan een door de profeet gedroomde dialoog, waarin God tot ommekeer oproept en Israel respondeert door afstand te doen van de afgodendienst en de hulp van Asjoer en Egypte (de paarden uit 3a).
Hosjea oppert met andere woorden een scenario. Wat uit 1-3 naar voren komt is niet genezing, maar de hunkering naar genezing.
In 5 valt God zelf de samenspraak binnen, nu sprekend in de eerste persoon. Wat Hij zegt is echter geen antwoord op Israels in 2-3 gedroomde antwoord. Vers 5a spreekt niet van een herboren Israel, maar van een volk dat nog altijd in afgodendienst verzonken is. Hun *afkering* (*mesjoevatam*) komt van dezelfde stam als het *omkeren tot de Eeuwige* uit 2a, maar is er het omgekeerde van! Israel dat in 2 tot omkeer opgeroepen wordt, blijkt een omgekeerde in negatieve zin: een draaier. Hoe kan ze dan worden geheeld? Het antwoord ligt in de glorieuze bondigheid van *Ik zal ze vrijwillig*, om zo te zeggen 'gratis' *liefhebben*, zelfs zonder ommekeer van hun kant. God Zelf bewerkt de omkeer. Hij zal Efrajiem doen bloeien (6) en vruchtzetten (9) en in dat bloeien (*jifrach*) en vruchtzetten (*pirjecha*) klinken de klanken van 'Efrajiem' door en wordt als het ware de naam zelf geheeld (vgl. p. 197).
In 9 stuiten we op een nieuwe onzekerheid: wie is er aan het woord? Veel vertalingen begrijpen: *Efrajiem zal zeggen: wat heb ik nog van doen met afgoderij?* Maar het Hebreeuws laat het onderwerp van *ik zal zeggen* in het midden.
Waarschijnlijker is dat God Zelf de spreker is, die in een plotselinge en onverwachte 'omkeer' de afgoderij uitbant. En meteen daarop neutraliseert hij ook de dreiging van Asjoer, waarvan de naam ligt ingebed in de woorden: *Ik antwoord hem en zie naar hem uit* [*asjoerènoe*]. Alsof God zegt: 'Ik antwoord hem door de dreiging van Asjoer teniet te doen'.
De liefde Gods heeft in de maalstroom van verbale tegenstrijdigheden nu de stem gevonden die de profetie 'omturnt' tot een soort Hooglied: *Wie wijs is zal deze dingen verstaan* (10). Hij zal de geur ruiken van de Levanon (6, 7, 8).
(Vrij naar Harold Fisch, *Poetry with a Purpose, Biblical Poetics and Interpretation*, 1988).

Lernen met Tenachon

Zie voor de inleiding op deze rubriek de laatste pagina van Tenachon 9.

De opdracht aan Hosjea

a. Lees Hosj. 1-3. Hoe wordt de relatie tussen God en het volk hier voorgesteld?
b. Lees 1:2 in verschillende vertalingen. Wat moet Hosjea hier precies doen? En waarom?
c. Lees 3:1 in verschillende vertalingen. Wat moet Hosjea hier precies doen? En waarom? Hoe verhoudt zich deze opdracht tot die in 2:2?
d. Wat vindt u ervan dat God hem dergelijke opdrachten geeft? Waarom zou Hij dat doen?
e. Lees 'De opdracht aan Hosjea' (p. 195-197).
f. Welke van de in dit artikel genoemde verklaringen voor de opdracht aan Hosjea spreekt u het meest aan?
g. Bespreek met elkaar de zin: 'Wanneer *hij* een ontrouwe vrouw zo teder en geduldig kon liefhebben, hoeveel temeer zou dit niet gelden voor God'.
Kunt u nog andere voorbeelden geven van een dergelijke afleiding van het gedrag van God uit dat van de mens? Wat vindt u van deze afleidingen?

Een verrassende verklaring

a. Lees 1:9-2:1 (1:9-10) in verschillende vertalingen. Welke tegenstelling zit er in deze verzen? Kunt u deze tegenstelling verklaren? (NB Het eerste woord van 2:1 [1:10] is 'En'. Vele vertalingen vertalen anders, om de tegenstelling te verzachten.)
b. Ziet u ook de tegenstelling tussen 1:4 en 2:2 (1:11)? En tussen 1:6 en 2:3 (1:12)?
c. Lees 'Een verrassende verklaring' (p. 198) tot aan 'Rabbi Naftali Tsvi'. Hoe wordt de tegenstelling hier verklaard?
d. Lees 'Een proloog op Hosjea 1:2 (p. 198). Hoe wordt de tegenstelling hier verklaard? Kunt u beide verklaringen met elkaar in verband brengen?
e. Lees Ex. 32:7-14. Ziet u hoe Mosjè wèl deed wat Hosjea volgens de midrasj niet deed? Vgl. met name vers 7 en vers 11.
f. Lees de rest van 'Een verrassende verklaring' (p. 198-199, vanaf 'Rabbi Naftali Tsvi'). Wat vindt u van de verklaring van de Natsiv?
g. Omdat wat de Natsiv hier doet niet zo gemakkelijk te vatten is, besteden we wat extra aandacht aan zijn wijze van uitleggen. De Natsiv stelt dat de vervloekingsverzen in Hosjea 1 en 2 een dubbele bodem hebben. Aan de oppervlakte zijn ze wat ze op het eerste gezicht lijken: woorden van bedreiging en vervloeking. Maar op een dieper niveau is het beeld anders; daar wordt de blijvende liefde van God zichtbaar. De Natsiv steunt hier op het inzicht dat we zowel bij de profeten als in de latere rabbijnse en middeleeuwse literatuur terugvinden: Achter Gods toorn gaat Zijn liefde schuil. Zelfs op momenten van de bitterste boosheid is, als we goed luisteren, Zijn verbondenheid hoorbaar. En daarom hebben woorden van toorn een dubbele bodem.
h. Lees Ex. 32:10. Wat wil dit vers op het eerste gezicht zeggen? En welke dubbele bodem zit er in de woorden *laat Mij begaan?* (Zie *Tenachon over de Tora* 14, p. 220).
i. Wat betekent Hosj. 1:4 aan de oppervlakte? En welke dubbele bodem zit er volgens de Natsiv in?
j. Bespreek zo ook de andere verzen die de Natsiv behandelt: 1:5, 1:6, 1:9. Probeer de dubbele bodem te formuleren, ook al begrijpt u niet alle details van zijn verklaring.
k. Probeer in uw eigen woorden samen te vatten wat de Natsiv met zijn verklaringen wil zeggen.

Ik verwond en Ik genees

a. Lees Hosj. 5 en 6. Welk(e) verband(en) ziet u tussen deze twee hoofdstukken?
b. Lees 6:1 in zoveel mogelijk vertalingen. Waarom heeft Hij 'gescheurd en geslagen'? En waarom zou Hij daarna 'helen en verbinden'?
c. Lees 6:2 in zoveel mogelijk vertalingen. Wat wordt er naar uw gevoel bedoeld met 'Hij doet ons leven?' En waarom zou dat pas gebeuren op de derde dag?
d. Lees 6:3 in zoveel mogelijk vertalingen. Wat betekent 'de Eeuwige kennen'? Vgl. 2:22 (19); 4:1-2; 5:4; 6:6.
e. Lees 6:6 in zoveel mogelijk vertalingen. Zou de profeet de offers willen afschaffen? Zo niet, wat wil hij hiermee dan zeggen?
f. Lees 'Ik verwond en Ik genees' (p. 200-201).
g. Bespreek met elkaar de zin '...offers... kunnen je alleen met Mij verzoenen, wanneer ze uitdrukking zijn van het *najagen om de Eeuwige te kennen*, dwz. van je streven naar chèsed: daden van zorg voor de mensen'. Is deze gedachte naar Uw gevoel nog actueel? (DvU)

Colofon

Tenachon verschijnt elke twee maanden.

Uitgever:
B. Folkertsma Stichting voor Talmudica
B. Folkertsma Center for Jewish Studies
Burgemeester Lambooylaan 18
1217 LD Hilversum (035-219406)
Redactie: Eli Whitlau
Abonnementen:
Boekencentrum b.v.
Postbus 29
2700 AA Zoetermeer
(079) 615481
Abonnementsprijs: *f* 70,– per jaar.
Prijs van losse nummers *f* 12,50
Het abonnementsjaar loopt van 1 oktober tot 30 september

© 1987 B. Folkertsma Stichting voor Talmudica